

розробляється нами, може мати практичне значення в реалізації конкретних програм, надання допомоги дітям з психофізичними вадами та їхнім сім'ям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Выготский Л.С. Основные проблемы дефектологии // Собрание сочинений в 6-ти т. – М., 1982-1985., т.5. –с.6-9
2. Детская психиатрия: Учебник / под ред. Э. Г. Эйдемиллера. – СПб66 Питер, 2005-1120
3. Кротенко В.І. Загальні проблеми та принципи діагностичної діяльності спеціального психолога// Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. Наукових праць. Матеріали міжнародної наукової конференції. « Тенденції розвитку корекційної освіти в Україні» - К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008, №11.-с.296-303.
4. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: Учебное пособие. Словянск, 2000.- 203с.
5. Миронова С.П. Роль сім'ї та громадськості у розв'язанні проблем корекційної освіти// Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Випуск 14. с.98-100.
6. Основи медико-соціальної реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи. Навчально-методичний посібник / За ред. Мартинюка В. Ю., Зінченко С. М. – К.: Інтермед, 2005. – 416с.
7. Психолого-педагогическое консультирование и сопровождение развития ребенка: Пособие для учителя-дефектолога /Под ред. Л. М. Шипицыной. – М.: Гуманит.изд. центр ВЛАДОС, 2003.- 528с.
8. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. – Ч.1. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). – К.: Вид.-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007.- 238с.
9. Синьов В.М. Розумова відсталість як педагогічна проблема. Начальний посібник. – К., 2007.

УДК 376.2 (09)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Р.Є.ЛЕВІНОЇ

Дідкова Л.М.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В даній статті висвітлено основні напрямки наукової діяльності Р.Є.Левіної.

The main directions of R. E. Levina - scientific activity are represented in the article.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, мовленнєві порушення, психолого-педагогічний підхід, мовленнєвий розвиток.

Key words: general speech underdevelopment, speech abnormalities, psychological pedagogical approach, clinical approach, speech development.

Наукова спадщина Розі Євгенівни Левіної – відомого педагога-дефектолога, психолога - є невід'ємною частиною історії не тільки української, російської, але й світової педагогічної і психологічної науки.

Роза Євгенівна Левіна (1908-1989) – видатний дослідник дитячого мовлення, основоположник наукової школи логопедії, авторитет в галузі мовленнєвої патології.

Ще студенткою Р.Є.Левіна була захоплена науковою роботою з психології: відвідувала психологічний гурток професора Л.С.Виготського, а потім працювала в клініці нервових хвороб. З цього часу визначився глибокий інтерес Р.Є.Левіної до психології та патології мовлення.

У 1928 році Р.Є.Левіна почала вести експериментальну роботу з психології під керівництвом Л.С.Виготського. Дуже цікаві її дослідження того часу про плануючу функцію мовлення.

Після закінчення Другого Московського Державного університету в 1933 р. за ініціативою Л.С.Виготського Розі Євгенівні, тоді ще молодому спеціалісту, було доручено очолити невелику групу співробітників, сформовану при Експериментальному дефектологічному інституті (ЕДІ), пізніше переіменованому в Науково-дослідний Інститут (НДІ) дефектології Академії педагогічних наук РСФСР в Москві для роботи з дітьми-алаліками. Зараз це Інститут корекційної педагогіки Російської академії освіти. Цей експериментальний підрозділ був названий "Клінікою мовлення". [4]

З цього часу і по 1948 рік Р.Є.Левіна завідувала Клінікою мовлення цього інституту. Там Роза Євгенівна за завданням і під керівництвом Л. С. Виготського продовжувала своє дослідження автономного мовлення у дітей дошкільного віку, що в 1936 р. завершилося публікацією невеликої монографії «До психології дитячого мовлення

в патологічних випадках (автономне дитяче мовлення)». У ній висвітлювались особливі випадки автономного мовлення дітей, що мають психоневрологічну симптоматику. Такі дослідження Р.Є.Левіної фактично дали підстави вважати Розу Євгенівну одним із провідних вітчизняних спеціалістів в галузі психології мовленнєвих розладів. [2]

Р.Є.Левіна виявила специфічні особливості автономного мовлення й психологічні структурно-динамічні закономірності виникнення й розвитку словесних значень у дітей-алаліків.

Ідеї Л.С.Виготського визначили весь наступний науковий шлях Р.Є. Левіної. Вони були реалізовані та творчо продовжені в наукових працях самої Рози Євгенівни та великої кількості її учнів. Особливо важливими її публікаціями є: "Недостатки чтения и письма" (М., 1941); "Нарушение письма у детей с нарушениями речи" (М., 1961); "Основи теорії і практики логопедії" (М., 1968), "Вопросы логопедии" (М., 1959) та ін..

У лютому 1941 р. Р.Є.Левіна захистила кандидатську дисертацію на тему "Дослідження алексії й аграфії в дитячому віці", у якій вперше в логопедії показала, що недоліки читання й письма є наслідком неповноцінного мовленнєвого розвитку. Це положення визначило новий напрямок корекційного навчання дітей з дислексією і дисграфією. Р.Є.Левіна переглянула завдання та методологію логопедії, здійснила програму психолого-педагогічної корекції дітей з відхиленнями мовленнєвого розвитку. Взагалі кандидатська дисертація внесла радикальні зміни в інтерпретацію причин та механізмів порушень писемного мовлення.

Під час Великої Вітчизняної війни Роза Євгенівна працювала у військовому госпіталі в Уфі, де як і інші її колеги займалася реабілітацією мовлення поранених з черепно-мозковими травмами. Ця її робота послугувала основою теорії акустичної агнозії, здійсненої разом з Р.М.Боскіс. Після повернення в Москву Р.Є.Левіна бере участь у відродженні Клініки мовлення. Невдовзі переходить на постійну роботу в штат Науково-дослідного Інституту дефектології, який одержав новий статус у складі новоствореної Академії педагогічних наук.

Вивчення дитячої мовленнєвої патології привело Р.Є.Левіну до виявлення фундаментальних залежностей уособлених дефектів від загального недорозвинення мовлення і мислення. Разом з Р.М.Боскіс вона розробляла проблеми, пов'язані з патологією акустичного мовленнєвого гнозису у дітей з порушеннями психофізичного розвитку, які мають порушення фонематичного аналізу, їх вплив на засвоєння процесів читання та письма.

В 1948 році був організований сектор логопедії Інституту дефектології, яким керувала Р.Є.Левіна протягом багатьох років. Його створення стало передумовою для діяльності експериментального дитячого закладу, створеного за ініціативою видатного психолога Л.С.Виготського.

З цього часу протягом багатьох років Р.Є.Левіна керує відділом логопедії НДІ дефектології АПН РСФСР і працює в ньому до кінця свого життя (з 1967 р. АПН СРСР).

В наступні роки Р.Є.Левіна прийшла до необхідності перегляду предмету та завдання логопедичної науки. В 1951 р. вона публікує книгу "Опыт изучения неговорящих детей (алаликов)", де вперше в логопедії послідовно застосовує системний підхід щодо аналізу мовленнєвої та психічної діяльності дітей із алалією. [7]

Найбільш значною науковою заслугою Р.Є.Левіної є побудова концепції загального недорозвинення мовлення, в основу якої була покладена все та ж ідея фонематичного аналізу мовлення, що без зусиль відтворюється дітьми з нормальним розвитком, але утрудненого при різних ураженнях і дисфункціях центральної нервової системи.

Вперше теоретичне обґрунтування проблеми загального недорозвинення мовлення було сформовано в результаті багатоаспектних досліджень різних форм мовленнєвої патології у дітей шкільного та дошкільного віку, проведених Р.Є.Левіною та колективом наукових співробітників НДІ дефектології, нині НДІ корекційної педагогіки (Н.О.Нікашина, Г.А.Каше, Л.Ф.Спірова, Г.М.Жаренкова, Н.А.Чевелева, Г.В.Чіркїна, Т.Б.Філічева та ін.).

Психолого-педагогічний напрямок досліджень, які проводились Р.Є.Левіною та її співробітниками, обумовив перегляд класифікаційних уявлень про мовленнєві розлади. Найбільш відповідним вимогам логопедії як педагогічної науки було визнане таке розмежування мовленнєвих порушень у дітей, яке виділяє в якості ведучих ознак прояви, актуальні для корекційного навчання. У відповідності з цим принципом були згруповані різні порушення мовленнєвого розвитку не за симптоматичними ознаками, а за узагальненням психолінгвістичних показників та лінгводидактичних завдань. Головне, з точки зору психолого-педагогічної діагностики та побудови програми усунення дефекту, полягає в характері і ступені порушення фонематичного сприйняття, тобто невміння виділити окремі фонемні із мовленнєвого потоку і ідентифікувати їх ознаки, істотні для правильної вимови слів і грамотного їх написання.

Велика увага приділялась виявленню характерних ознак загального недорозвинення мовлення та розробці методів його усунення. Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – різні складні мовленнєві розлади, при яких порушене формування всіх компонентів мовленнєвої системи, тобто звукової сторони (фонетики) і смислової сторони (лексики, граматики). Вперше термін ЗНМ був введений в 50-60х роках ХХ століття основоположником дошкільної логопедії в Росії Р.Є.Левіною. Даний розділ виділений як самостійний розділ логопедії. В ньому розглядалися різні дефекти усного та писемного мовлення, які об'єднані за ознаками

порушення всіх трьох компонентів мовленнєвої системи. До цього розділу включені найбільш складні за прийнятою номерклатурою порушення мовлення: алалія, афазія, а також ринолалія, дизартрія та інші - в тих випадках, коли у дітей виявляються одночасно недостатність словникового запасу і проблеми в фонетико-фонематичному розвитку. Поняття ЗНМ і в наш час активно використовується для формування логопедичних груп дітей при дошкільних установах.

Незважаючи на різну природу дефектів, у дітей із ЗНМ є типові прояви, що вказують на системні порушення мовленнєвої діяльності:

- більш пізній початок мовлення: перші слова з'являються до 3-4, а іноді і до 5 років;
- мовлення аграматичне і недостатньо фонетично сформоване;
- експресивне мовлення відстає від імпресивного, тобто дитина, розуміючи звернене до неї мовлення, не може сама правильно озвучити свої думки;
- мовлення дітей із ЗНМ малозрозуміле.

Різноманітність проявів загального недорозвинення мовлення з педагогічною метою розділено за ступенем глибини дефекту, що характеризує рівень порушення. Р.Є.Левіна виділила три рівні мовленнєвого розвитку, які відбивають типовий стан компонентів мови в дітей із загальним недорозвиненням мовлення. [3]

Серйозний внесок в патопсихологію складає запропонована в 50-х роках Р.Є.Левіною трактовка заїкання. При вивченні цього мовленнєвого розладу вона прийшла до думки про існування особливої групи психічних процесів, які забезпечують діяльнісний аспект вербальної комунікації. Заїкання, як вважає Роза Євгенівна, відображає дисфункцію цих процесів, яка порушує регуляцію актів мовленнєвої поведінки. В розроблених під керівництвом Р.Є.Левіної принципах усунення заїкання знову звучить ідея двухфазної структури плануючого мовлення. В психолого-педагогічній класифікації мовленнєвих порушень, яку розробила Р.Є.Левіна, чітко розмежовуються порушення засобів і діяльності мовленнєвого спілкування. Р.Є.Левіна розглядала заїкання як розлад мовлення з порушенням його комунікативної функції. Залежність заїкання від умов спілкування розглядалось дослідниками сектору логопедії Інституту дефектології в двох напрямках: мовленнєвої характеристики дефекту і немовленнєвих процесів, які беруть участь в акті спілкування. [4, с 96]

В 1959 році під редакцією професора Р.Є.Левіної виходить в світ збірник „Вопросы логопедии” (Недостатки речи, чтения и письма у учащихся младших классов). В ньому знаходить своє відображення загальна перебудова змісту логопедичної науки та її найбільш складного розділу – вивчення і корекція недоліків читання і письма, пов'язаних з порушенням усного мовлення. Визначено зміст психічних процесів, які беруть участь в формуванні мовленнєвої діяльності та її складної системної будови. Таким чином, в теорії логопедії був усунений розрив між симптоматичним описом окремих мовленнєвих процесів. Виділення рівнів відхилення компонентів мовленнєвої системи слугувало підставою для реалізації актуального помислу фронтального навчання та виховання дітей з розладами мовлення, внаслідок чого в період 60-70 рр. були здійснені методичні розробки науково обґрунтованих шляхів усунення загального недорозвинення мовлення. [4]

Дослідження проблеми писемного мовлення лягли в основу захищеної Р.Є.Левіною докторської дисертації. В 1961 р. Р.Є.Левіна завершує широке дослідження, представлене нею в докторській дисертації й монографії, – “Нарушение письма у детей с недоразвитием речи”. Порушення читання й письма у дітей з недорозвиненням мовлення (алексія й дислексія, аграфія й дисграфія) трактується нею як дефекти, пов'язані з недостатньою підготовленістю дитини до усного мовлення – в першу чергу з недостатністю фонематичних та морфологічних узагальнень, з теорією фонологічного дифіциту. Викладається принципово новий підхід щодо виправлення аграфії й алексії шляхом усунення відхилень мовленнєвого розвитку і формування повноцінних фонематичних і морфологічних узагальнень. Публікація книги дуже вплинула на перебудову основних положень логопедичної науки. Багаторічні дослідження Р.Є.Левіної та її колективу послугували підставою для появи нового розділу логопедії – порушення писемного мовлення, що займає важливе місце в програмі підготовки спеціалістів в галузі логопедії. [3]

Підсумком значного періоду наукової діяльності Р.Є.Левіної є загально відома логопедам книга “Основы теории и практики логопедии” (1968 р.), написана колективом співробітників під її безпосереднім керівництвом, яка стала настільною книгою для декількох поколінь спеціалістів. Ця фундаментальна праця і ряд теоретичних та методичних робіт створили основу для розвитку наукової й методично оснащеної галузі логопедії. Книга обґрунтувала новий підхід щодо організації фронтальних методів корекції мовленнєвої системи на основі виділення диференційованих ознак мовленнєвого дефекту.

Значним доробком Р.Є.Левіної є вивчення психологічної проблеми неуспішності молодших школярів. Нею розроблені методи своєчасного розпізнавання можливих недоліків у підготовленості дитини до навчання й шляху вчасного усунення цих недоліків; проаналізований психологічний зміст пізнавальної роботи, яка повинна бути пророблена дитиною для успішної підготовки до нового рівня навчання. Спеціальному вивченню була піддана неуспішність молодших школярів, що характеризувалася відставанням письма й читання.

Р.Є.Левіній належить також і наукова розробка педагогічного змісту проблеми попередження мовленнєвих порушень. Р. Є. Левіній вдалось експериментально довести, що вивчення зв'язків порушень психофізичного розвитку дозволяє вловлювати ознаки можливих відхилень задовго до того, як вони будуть помічені навколишніми, і відповідно попереджати їх виникнення. Вона завжди підкреслювала, що ранне розпізнавання ознак аномалій є необхідною умовою застосування попереджувального впливу. Ці положення широко впроваджені в практику логопедичних установ – спеціального дитячого саду й логопедичного шкільного пункту.

Значним внеском в розвиток фундаментальних наукових основ організації логопедичної допомоги в системі освітніх установ є розроблена Р.Є.Левіною психолого-педагогічна класифікація мовленнєвих порушень.

Виходячи із загальних закономірностей аномального розвитку, спираючись на вивчення контингенту дітей, які мають потребу в логопедичній допомозі, на аналіз корекційних методичних систем, Р.Є.Левіна прийшла до висновку, що для побудови педагогічної класифікації необхідно враховувати як стан мовленнєвих засобів, так і засоби мовленнєвої поведінки.

Р.Є.Левіна керувала науковою роботою та дисертаційними дослідженнями співробітників сектору логопедії Інституту дефектології АПН СРСР. Під її керівництвом захистили дисертації 39 аспірантів із багатьох республік СРСР (РСФСР, України, Казахстану, Азербайджану, Грузії, Киргизії, Литви, Естонії та ін.). Своєю науковою, практичною, організаційною роботою Р.Є.Левіна сприяла розвитку мережі шкільних і дошкільних логопедичних установ. Вона активно брала участь у роботі методичних об'єднань, щедро ділилась знаннями та досвідом з вченими і практичними працівниками всього Радянського Союзу. Все це дало Р.Є.Левіній велику популярність. [4]

Р.Є.Левіна належить до наукової школи Л.С.Виготського, до якої належить Р.М.Боскіс, Т.А.Власова, О.Р.Лурія, Н.Г.Морозова, М.С.Певзнер, І.М.Соловійов, М.І.Шиф. Протягом всього свого життя вона розвивала ідеї Л.С.Виготського.

Педагогічна діяльність Р.Є.Левіної досить багатогранна та плідна. Доктор педагогічних наук (з психології), професор Роза Євгенівна Левіна залишила велику наукову спадщину, ще далеко не повністю реалізовану в методичних розробках та рекомендаціях, створила наукову школу, яка довела свою життєздатність в працях цілого покоління її послідовників, передавши фундаментальні наукові ідеї молодим спеціалістам та студентам, які займаються проблемами патології дитячого мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. К 100 – летию со дня рождения Р.Е.Левиной. // Дефектология - 2008. - № 1. С 36.
2. Левина Р.Е. К психологии детской речи в патологических случаях (Автономная детская речь), М., изд-во экспериментального дефектологического института, 1936. 76 с. с илл.
3. Левина Р.Е. Нарушение письма у детей с недоразвитием речи. М., Изд-во АПН РСФСР, 1961. 311 с. (АПН РСФСР. Ин-т дефектологии).
4. Левина Р.Е. Нарушение речи и письма у детей: Избранные труды / Ред.- сост. Г.В.Чиркина, П.Б.Шошин. – М.: АРКТИ, 2005. – 224 с.
5. Левина Р.Е. // Дефектология. – 2003.- № 3-с93.
6. Левина Р.Е. Исследование сектора логопедии Института дефектологии АПН СССР. 1969, Дефектология № 1, С 36-40.
7. Левина Р.Е. Опыт изучения неговорящих детей (алаликов), М. Учпедгиз. 1951.- с 120 с илл.

УДК 376.016:81-028.31

СТАН СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМИ ВАДАМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ДВОМОВНОСТІ

Дуленчук Ю.А.

Інституту корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті розглядається актуальна проблема сучасної логопедії – комунікативно-мовленнєвий розвиток у дітей дошкільного віку з фонетико-фонематичними вадами мовлення в умовах білінгвізму. Висвітлені особливості розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь, стан сформованості та наявний рівень розвитку.